

(Hoe) kunnen we samenleven met wolven in Nederland?

MAATSCHAPPELIJKE DIALOOG OVER WOLVEN IN NEDERLAND

Colofon

Dit document is tot stand gekomen op verzoek van de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA). Het is de weerslag van gesprekken die de RDA heeft gevoerd op verzoek van minister Adema (Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) en minister 5.1.2.e (Natuur en Stikstof). Het is een impressie, geen feitelijk verslag van de gevoerde gesprekken over wolven.

Dit document is opgesteld met de grootst mogelijke zorgvuldigheid door Publiquest. De voor dit rapport gebruikte gegevens zijn ontleend aan de gesprekken met deelnemers aan een maatschappelijke dialoog over wolven in Nederland. Voor de juistheid en volledigheid van deze gegevens kan Publiquest niet instaan. Zij aanvaardt geen aansprakelijkheid voor directe of indirecte schade aan gebruikers van dit rapport.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Publiquest.

Over Publiquest

Publiquest is een samenwerkingsverband tussen Leene Communicatie uit Gouda, Maatschap voor Communicatie uit Utrecht en Vorm Vijf uit Den Haag. Publiquest is opgericht in 2016 en richt zich op schurende maatschappelijke vraagstukken. Publiquest werkt op het snijvlak van participatie, communicatie en visualisatie.

© 5.1.2.e 2024

Auteurs

Tekst: Leene Communicatie & Maatschap voor Communicatie

Vormgeving: VormVijf

In opdracht van: Raad voor Dierenaangelegenheden

In samenwerking met: 5.1.2.e

Dankwoord

We zijn veel dank verschuldigd aan alle mensen die hebben deelgenomen aan de maatschappelijke dialoog over wolven in Nederland. Ze deelden ervaringen en hun zienswijze over de manieren waarop mensen en wolven al dan niet kunnen samenleven.

De conceptversie van dit rapport is voorgelegd aan, en in samenwerking opgesteld met de Raad voor Dierenaangelegenheden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1 Inleiding	5
1.1 Maatschappelijke dialoog	5
1.2 Hoofdvraag en invalshoeken	5
2 Aanpak en verantwoording	6
2.1 Aanpak	6
2.2 Verantwoording	7
2.3 Leeswijzer	9
3 Dialogen	10
3.1 Thema's	10
Bescherming van mensen en dieren tegen wolven	11
Het imago van de wolf	12
Bescherming van wolven	13
Rol van wolven in de natuur	14
Beheer van wolven	15
3.2 Discoursen	16
Discourse 1	17
Discourse 2	18
Discourse 3	19
Discourse 4	20
3.3 Overkoepelende inzichten	21
4 Conclusie	23
Bijlage: Lijst deelnemende organisaties landelijke dialoog	24

Voorwoord

Publiquest is gevraagd een maatschappelijke dialoog te begeleiden over de vraag hoe we in Nederland (al dan niet) kunnen samenleven met wolven. We hebben daarvoor ons oor te luisteren gelegd: niet alleen bij de meest uitgesproken meningen in de discussie, maar juist ook bij de mensen die je niet zo vaak hoort.

Gedurende vijf bijeenkomsten hebben we een veelheid aan behoeften, perspectieven, dilemma's en mogelijke oplossingsrichtingen gehoord. En we hebben inzicht gekregen in de belevingswereld van mensen – in hun ervaringen, emoties en gedachten omtrent wolven. Door onderling verhalen te delen blijkt het vraagstuk niet zwart-wit te zijn. Het gaat niet om het koesteren van wolven versus uitroeien (voor of tegen); er zijn daarin gradaties en keuzes mogelijk.

Uit de gesprekken hebben we een aantal verhaallijnen, oftewel discoursen, kunnen destilleren. Deze discoursen vertellen hoe verschillende Nederlanders naar het samenleven met wolven kijken, afhankelijk van hoe dichtbij de wolf in hun leefwereld komt en hoe veilig zij zich daarbij voelen. Het expliciteren van deze discoursen helpt het gesprek verder, omdat het uitnodigt tot inleving in die verschillende perspectieven. Dit rapport is daarmee geen woordelijk verslag van de dialogen, maar onze weergave van de opbrengst.

Het viel ons op dat het gesprek over wolven in Nederland grotendeels draait om gevoelsdynamiek en de dilemma's waar men dan mee te maken heeft. Het is belangrijk oog te hebben én te houden voor de sterk uiteenlopende belevingswerelden, dilemma's en bijbehorende emoties. De sociale context is voor dit onderwerp minstens zo belangrijk als feitenkennis en expertopinion. We adviseren daarom deze gevoelsdynamiek in de visie- en beleidsvorming zwaar te wegen.

Het was niet altijd makkelijk het gesprek met elkaar te voeren over wolven in Nederland. Mensen vonden het spannend om deel te nemen aan de dialoog. Er heerst angst: niet alleen voor wolven, maar ook voor de mensen die iets vinden van wolven. Ook werden deelnemers soms geraakt in hun identiteit. Er was ruimte voor boosheid, maar van daaruit ontstond uiteindelijk ruimte voor constructieve suggesties. Deelnemers waardeerden dit en zij vonden het belangrijk om met elkaar in gesprek te blijven.

Wij onderschrijven dit belang en adviseren daarom in volgende fasen van visie- en beleidsvorming een vervolg te geven aan de dialoog over wolven in Nederland.

5.1.2.e

Gespreksleider namens Publiquest

1 Inleiding

1.1 Maatschappelijke dialoog

Publiquest heeft in opdracht van de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) een maatschappelijke dialoog over wolven in Nederland georganiseerd. Dit is gebeurd op verzoek van minister Adema (Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) en minister 5.1.2.e (Natuur en Stikstof). Het doel van de dialoog is om gevoelens, meningen en ideeën over wolven in Nederland in kaart te brengen. De RDA

gebruikt deze informatie als een van de bronnen voor een advies over samenleven met wolven in Nederland aan de ministers.

In totaal hebben vijf dialoogsessies plaatsgevonden: twee bijeenkomsten met landelijke organisaties in Baarn en drie lokale bijeenkomsten met bewoners in Austerlitz, Dwingeloo en Elspeet. Het gaat om organisaties die in de praktijk met wolven van doen hebben, zoals belangenorganisaties en actiegroepen; en bewoners uit gebieden waar wolven voorkomen.

Naast de dialoogsessies doet de RDA breder onderzoek naar de vraag óf en hóe we in Nederland met wolven kunnen samenleven. De RDA raadpleegt daarvoor experts in binnen- en buitenland over hun kennis en ervaringen met wolven.

1.2 Hoofdvraag en invalshoeken

De hoofdvraag in de maatschappelijke dialoog was:

‘(Hoe) kunnen we in Nederland samenleven met wolven?’

Deze vraag stond centraal in alle dialoogsessies, maar voor de afzonderlijke sessies zijn wel verschillende invalshoeken gebruikt.

In de eerste sessie met landelijke organisaties werd gediscussieerd over vijf thema’s: 1) bescherming van andere dieren en mensen tegen wolven, 2) imago van wolven, 3) bescherming van wolven, 4) rol van wolven in de natuur en 5) beheer van wolven. Dit waren de vijf belangrijkste thema’s die de deelnemers aan deze bijeenkomst in een voorafgaande digitale enquête zelf hadden benoemd.

De drie lokale sessies met bewoners van gebieden waar wolven voorkomen (Austerlitz, Dwingeloo en Elspeet), gingen over wat er speelt in het (dagelijks) samenleven met wolven. Hierbij stonden ervaringsverhalen centraal.

De tweede sessie met landelijke organisaties begon met de vraag wat de specifieke behoeften zijn om te kunnen samenleven met wolven en welke oplossingsrichtingen en mogelijke interventies daaruit volgen. Deze vraag kwam vroeg of laat in alle sessies ter sprake.

2 Aanpak en verantwoording

2.1 Aanpak

De aanpak van de maatschappelijke dialoog kende vier fasen:

1 Basis op orde

Voor de start was goed inzicht in het speelveld nodig: wie zijn de belangrijkste stakeholders? Welke belangen spelen er? Wanneer is de maatschappelijke dialoog over de wolven ‘breed’ genoeg? In deze fase is een webpagina ingericht voor de informatievoorziening over de voortgang van de dialogen en het proces op hoofdlijnen.

2 Luisteren

3 In
gesprek

Een goed gesprek begint met een nieuwsgierige en prikkelende centrale vraag en heldere kaders: waarover gaan we met elkaar in gesprek? Wat gebeurt er met de opbrengst? Deze afbakening voorkomt teleurstellingen. Via een online enquête is opgehaald over welke thema's het gesprek zou moeten gaan.

De maatschappelijke dialoog is vervolgens opgedeeld in twee sporen:

- twee nationale dialogen met belanghebbende partijen
- drie lokale dialogen met mensen die in wolvengebied wonen

Het doel van de gesprekken was om inzicht te krijgen in de verschillende gevoelens, meningen en ideeën over wolven in Nederland.

4 Terugkoppeling

Dit eindrapport is het resultaat van de maatschappelijke dialoog. Het doel van het rapport is niet om een inhoudelijk advies aan de RDA te geven, maar inzicht in de belangrijkste behoeften, perspectieven en dilemma's rondom wolven in Nederland. Dit rapport is daarmee geen woordelijk verslag van de dialogen, maar een weergave van de opbrengst door Publiquest.

2.2 Verantwoording

Er is voor twee sporen in de dialoog gekozen: landelijke en lokale dialogen. Zo komen de leefwereld van burgers en de systeemwereld van beleidsmakers en experts samen. In de systeemwereld worden feiten, standpunten en aannamen vertaald in nieuwe wet- en regelgeving. Tegelijkertijd hebben die wetten en regels impact op het dagelijks leven van mensen. De kracht van een maatschappelijke dialoog zit in de verbinding van beide werelden.

Om die verbinding te maken zijn er gesprekken gevoerd met professionele organisaties (koepelorganisaties, belangenvertegenwoordigers en actiegroepen) én met bewoners van gebieden waar wolven voorkomen. De professionele organisaties brachten vooral kennis en standpunten in over wolven in Nederland en de bewoners deelden bovenal ervaringskennis, dagelijkse dilemma's en gevoelens over samenleven met wolven. Alle dialogen samen gaven inzicht in belangen, onderliggende waarden en perspectieven op wolven.

Organisaties en burgers

Voor de landelijke dialoog hebben we ervoor gekozen de organisaties uit te nodigen die eerder betrokken waren bij het verkenningsonderzoek naar mogelijkheden voor een maatschappelijke dialoog over de wolf. Dit onderzoek werd uitgevoerd door Alcedo Consultancy VOF. Zie de bijlage voor een lijst met deelnemende organisaties. Het gaat om organisaties van of namens:

- Terreinbeheerders: zij die (natuur)terreinen beheren en/of bezitten waar wolven zich kunnen vestigen of op doortocht kunnen verschijnen.
- Dierhouders en landbouwers: zij die dieren houden die een prooi voor wolven kunnen zijn.
- Recreanten: zij die het (potentiële) leefgebied van wolven gebruiken.
- Natuur- en dierbeschermers: zij die staan voor de bescherming van flora en fauna.

- Natuur- en faunabeheerders: zij die een rol hebben in natuurtoezicht, faunabeheer en schadebestrijding.
- De overheid: zij die beleid maken.

De organisaties zijn destijds zorgvuldig gekozen: ze vormen een goede afspiegeling van belanghebbende organisaties als het gaat over wolven in Nederland. Bovendien stonden vrijwel alle organisaties positief tegenover het voeren van een maatschappelijke dialoog en waren zij bereid hieraan deel te nemen. Aan de organisaties zijn twee partijen toegevoegd: Agractie Nederland gezien de recente ontwikkeling van deze organisatie en Animal Rights vanwege hun focus op dierenrechten.

Omdat de belangen van bovengenoemde groepen niet noodzakelijkerwijs parallel lopen aan de belangen van bewoners in gebieden met wolven zijn we ook met burgers in gesprek gegaan. Dit is gebeurd in kleine plattelandsgemeenten waar wolven (in de buurt) gesignaleerd zijn: Austerlitz, Dwingeloo en Elspeet. De drie locaties voor deze dialogen zijn zorgvuldig geselecteerd en afgestemd met de RDA op basis van drie criteria:

- Daar waar wolven net zijn gesignaleerd (plaats van dialoogsessie: Austerlitz).
- Daar waar wolven sinds 2021 steeds vaker komen (Drents Friese Wold gebied, plaats van dialoogsessie: Dwingeloo).
- Daar waar wolven sinds 2018 aanwezig zijn en veel voorkomen (Veluwe, plaats van dialoogsessie: Elspeet).

Het lokale draagvlak om de dialogen te helpen organiseren speelde ook een rol. De uitnodiging voor de bijeenkomsten is decentraal verspreid via een lokale speler, zoals bijvoorbeeld de dorpsraad. Ter bescherming van hun privacy blijven de deelnemers anoniem.

Waarom kleine stakeholdergroepen?

We hebben onszelf de vraag gesteld of bovengenoemde aanpak breed genoeg is voor een ‘brede maatschappelijke’ dialoog over wolven in Nederland. Gezien de hoofdvraag van deze dialoog – (Hoe) kunnen we in Nederland samenleven met wolven – is ons antwoord positief.

Dialoog is bij uitstek een kwalitatieve onderzoeksmethode. Hierbij past een aanpak waarbij zo veel mogelijk gevoelens, meningen en ideeën ter sprake komen. Om dit te bereiken is in dit geval geen grote representatieve onderzoeksgroep nodig, maar een verscheidenheid aan deelnemers met uiteenlopende belangen, (praktijk)ervaringen en verschillende perspectieven.

Juist in gesprekken met kleine aantallen diverse en betrokken deelnemers is er ruimte voor diepgang en kunnen alle thema’s en issues ter sprake komen en alle perspectieven aan bod. Daarmee leveren deze gesprekken de belangrijkste inzichten op en voegt een kwantitatieve verbreding daar weinig aan toe. Bovendien is dit eindverslag één van de bronnen die de RDA raadpleegt om de ministers te adviseren over wolven in Nederland (en niet de enige bron).

2.3 Leeswijzer

Wolven roepen verschillende emoties op bij mensen. Waar de een geconfronteerd wordt met doodgebeten schapen, geniet de ander ervan om een wolf in de natuur te zien. Deze individuele ervaringen kleuren de uiteenlopende antwoorden op de vraag: (hoe) kunnen we in Nederland samenleven met wolven?

Tijdens de dialogen zijn deze verschillende ervaringen en gevoelens besproken. Aan deelnemers is gevraagd om zich te verplaatsen in het perspectief van de ander. Dit betekent niet dat mensen of organisaties het met elkaar eens hoeven te zijn of te worden.

Dát dit ook niet het geval is, blijkt wel uit de veelheid aan uiteenlopende gevoelens, meningen en ideeën die we tijdens de vijf bijeenkomsten hebben gehoord. We kregen inzicht in de ervaringen, emoties en gedachten van mensen en in de onderliggende waarden. Die hebben we vertaald in vier verhaallijnen, oftewel discoursen. Dit rapport is daarmee geen woordelijk verslag van de dialogen, maar een weergave van de opbrengst door Publiquest.

3 Dialogen

In totaal hebben vijf dialoogsessies plaatsgevonden: twee bijeenkomsten met landelijke organisaties en drie lokale bijeenkomsten met bewoners. Het gaat om organisaties en mensen die in de praktijk met wolven van doen hebben, zoals belangenorganisaties, actiegroepen en bewoners uit gebieden waar wolven voorkomen. Hieronder volgt een impressie van de opbrengsten uit deze gesprekken.

Tijdens de bijeenkomsten met landelijke organisaties kwamen zeer uiteenlopende opvattingen naar voren. Dat bracht soms emotie en gespannen onderlinge verhoudingen met zich mee. We zijn weggebleven bij de vraag of en waarom deelnemers voor of tegen wolven zijn. Het doel was ook nooit om elkaar van bepaalde standpunten te overtuigen. De centrale vraag luidde: (Hoe) kunnen we samenleven met wolven in Nederland? De 'hoe' staat bewust tussen haakjes om aan te geven: het antwoord kan ook zijn dat we niet kunnen samenleven met wolven in Nederland. De verschillende groepen gingen met elkaar in gesprek over de dilemma's die spelen op een aantal zelf gekozen deelthema's (paragraaf 4.1).

De opzet van de lokale dialogen was anders. Hier vertegenwoordigden deelnemers geen organisatie of sector. Het waren mensen uit de gemeenschap die in hun dagelijks leven te maken hebben met de (toekomstige) aanwezigheid van wolven. Deelnemers kregen de ruimte om persoonlijke verhalen te vertellen en elkaar vragen te stellen. Deze gesprekken hebben ons geraakt en blijven ons bij. Publiquest heeft de verschillende verhalen daarom vertaald in vier verhaallijnen, of discoursen, met het idee dat echte verhalen helpen om je in andere perspectieven te verplaatsen (paragraaf 4.2).

De verhalen uit de lokale bijeenkomsten werden ingebracht in de laatste bijeenkomst met landelijke organisaties. Zo kwamen leefwereld en systeemwereld bij elkaar en dan blijkt het vraagstuk niet zwart-wit te zijn. Het gaat niet om het koesteren versus uitroeien van wolven. Er zijn meer oplossingsrichtingen mogelijk. Deze hebben we in een aantal overkoepelende inzichten opgenomen (paragraaf 4.3).

3.1 Thema's

Voorafgaand aan de dialogen is bij de landelijke organisaties (zie bijlage) met een online enquête opgehaald wat de belangrijkste thema's zijn in het samenleven met wolven in Nederland. Deze vijf thema's zijn:

- 1 bescherming van andere dieren en mensen tegen wolven
- 2 imago van wolven
- 3 bescherming van wolven
- 4 rol van wolven in de natuur
- 5 beheer van wolven

In de gesprekken over deze thema's werd duidelijk waarom de terugkeer van de wolf tot dilemma's leidt in Nederland. Per thema volgt een impressie van de dilemma's en vragen die leven en wat we zien als we uitzoomen of verder kijken.

Bescherming van mensen en dieren tegen wolven

Mensen moeten zichzelf en hun gehouden dieren tegen wolven kunnen beschermen.

Dit vloeit voort uit beleid en regelgeving en wordt gezien als morele plicht.

Bescherming van mensen wordt als hoogste goed beschouwd. Bescherming van dieren geldt niet alleen voor gehouden dieren, maar ook voor wolven zelf. Mensen hebben hierin een rol, bijvoorbeeld door wolven uit gebieden te weren waar zij niet passen. Er bestaat altijd een risico dat bescherming tekortschiet.

Om mensen en dieren te kunnen beschermen is allereerst betrouwbare informatie nodig. Wat pakt een wolf wel en niet, wanneer doet de wolf dat wel of niet en waarom doet hij dat wel of niet? Waar beschermen we ons precies tegen en hoe groot is het lerend vermogen van wolven daarin?

Dilemma's

Moet de bescherming van mensen en dieren tegen wolven leiden tot stevige verplichtende voorzorgsmaatregelen? Moet je grazers in natuurgebieden ook tegen wolven beschermen? Moeten we wolven desnoods uit heel Nederland weren? Of moeten mensen juist zorgen voor meer biodiversiteit, waarvan de wolf deel uitmaakt? Moeten we de natuur meer haar gang laten gaan?

Er bestaat een conflict tussen het belang van de wolf voor de natuur en de biodiversiteit en het economisch belang en de gemoedsrust van dierhouders. [5.1.2.e](#) hekken kunnen helpen, maar willen we dat half Nederland ermee vol komt te staan?

Het grotere plaatje

Keuzes over de bescherming van mens en dier tegen wolven zijn niet los te zien van de ruimtelijke inrichting van Nederland. Waar willen we natuur? Waar landbouw? Waar woningen? En over wat voor natuur praten we dan?

Het imago van de wolf

De wolf heeft niet één imago. Er bestaan verschillende beelden van de wolf, al dan niet gevoed door praktijkervaringen, berichten in de media, sprookjes zoals Roodkapje, of experts. Twee uitersten beheersen het (publieke) debat over wolven in Nederland. Aan de ene kant zijn wolven fantastisch voor de natuur(beleving) en is het positief dat ze er weer zijn. Aan de andere kant zijn wolven gevaarlijke roofdieren en zijn mensen bang. Wanneer wordt een wolf een 'probleemwolf'?

Dilemma's

Kunnen wolven mensen aanvallen of niet? Eten wolven runderen? Uitspraken van experts hierover worden gewantrouwd, want het beeld is dat (wetenschappelijke) experts pro-wolf zijn. Hoe ga je om met wilde verhalen die de ronde doen? En met harde, al te stellige beweringen over wolven (voor of tegen)? Hoe zorg je dan voor een gedeelde en gedragen feitenbasis?

Het gedrag van wolven bepaalt uiteindelijk hoe mensen tegen wolven aankijken. Als het aantal wolven toeneemt, zal het beeld over de wolf veranderen: is er wel genoeg ruimte voor

wolven in Nederland of zijn het slimme dieren die je deels kunt leren/afschrikken om bij gehouden dieren weg te blijven?

Het grotere plaatje

Er liggen verschillende belevingswerelden ten grondslag aan de manier waarop we tegen wolven aankijken: de mens die boven de natuur verheven staat (en deze naar zijn hand zet) en de mens als onderdeel van de natuur (die wel of niet kan beheren).

Bescherming van wolven

Mensen kunnen met het juiste gedrag wolven beschermen. Hiervoor is voorlichting over de leefwijze en het gedrag van wolven nodig. Zo kunnen mensen ook beter anticiperen op de risico's. We moeten wolven niet voeren, ze bang houden voor mensen en weg kunnen jagen: zo voorkomen we probleemwolven en hoeven we ze niet af te schieten.

Om wolven te beschermen is ook bescherming van gehouden dieren nodig. Wij zijn hier als Nederlanders allemaal verantwoordelijk voor. Het is niet haalbaar risico's helemaal te vermijden. We zullen moeten accepteren dat er zo nu en dan een gehouden dier gedood wordt.

Dilemma's

Mag er überhaupt getornd worden aan de beschermde status van wolven? Zijn wilde dieren waardevoller dan gehouden dieren omdat zij van belang zijn voor natuurbehoud of verdienen alle dieren gelijke bescherming?

Het grotere plaatje

Willen we wolven beschermen, dan moeten we de natuur beschermen, hun habitat verbeteren – bijvoorbeeld door verbindingzones, ecoducten en rasters aan te leggen – en ervoor zorgen dat recreanten hun natuurlijke leefwijze niet verstoren. We kunnen dan in zoneringen denken waar we wel en geen wolven willen hebben en daar voor verschillende maten van bescherming zorgen.

Bij populatiebeheer (afschot) is het een aandachtspunt dat diersoorten vaak in isolatie worden beheerd en niet in combinatie met andere soorten. Daarom is het niet altijd een duurzame oplossing.

Rol van wolven in de natuur

Omdat wolven nog maar zo kort in Nederland terug zijn, is het te vroeg om iets te zeggen over de rol van wolven in de natuur: hun invloed op de wildstand, op leefpatronen van wild en hoe dat het hele systeem beïnvloedt. Voorbeelden uit het buitenland bieden niet altijd soelaas, want die landen zijn niet met Nederland te vergelijken.

Dilemma's

Er is sprake van maatschappelijke onrust en schade. Die schade moet beter in kaart gebracht worden en dan is de vraag: wat vinden we acceptabel? Hoe verdelen we de lasten van wolven zo eerlijk mogelijk over de maatschappij? De wolf wordt vaak toebedeeld aan natuurorganisaties, maar die zijn géén eigenaar van wolven.

De komst van wolven kan het beheer van natuurgebieden in Nederland ook bemoeilijken: welk effect hebben wolven bijvoorbeeld op het begrazingsbeheer? Hoeveel hekken en rasters kan de natuur verdragen? Wat is de impact op (wilde) dieren en de verspreiding van dieren tussen gebieden?

Het grotere plaatje

De vraag hoeveel ruimte we aan de wolf willen geven is eigenlijk een ruimtelijk vraagstuk: hoeveel ruimte zijn we in Nederland bereid aan de natuur te geven? Bij wolven gaat het, net als bij andere dieren, vaak schuren als het er te veel zijn. En wat te veel is, hangt af van onze natuurvisie.

Beheer van wolven

Hoewel beheer van wolven onder de huidige wetgeving niet is toegestaan, kan men omstandigheden bedenken waarin dat toch zou moeten kunnen. Beheer wordt breder gezien dan alleen populatiebeheer (afschot). Denk bijvoorbeeld aan het actief weren of afschrikken van wolven.

We kunnen ervan uitgaan dat de wolvenpopulatie in Nederland de komende tijd doorgroeit. Uitbreiding en uitwisseling met andere populaties is ook wenselijk omwille van de genetische diversiteit. Meer wolven betekent wel meer interactie in een dichtbevolkt land als Nederland. Daarom is het verstandig nu alvast na te denken over mogelijke scenario's en naar andere Europese landen te kijken waar enige vorm van populatiebeheer wel mogelijk is.

Dilemma's

Voor sommigen is het doden van een wolf alleen acceptabel als er een mensenleven op het spel staat, voor anderen is het denkbaar dat wolven in specifieke gebieden actief worden geweerd of gedood. Moeten mensen eerst alle mogelijke moeite gedaan hebben alvorens tot ingrijpen of afschot over te gaan?

Vanuit landbouwperspectief hebben wolven in het landelijk gebied niets te zoeken en is men de dieren liever kwijt dan rijk. Maar hoe kansrijk is het idee om speciale leefgebieden te kiezen waar wolven hun invloed op de wildstand en biodiversiteit kunnen hebben? Past een stringente scheiding van natuur en landbouw nog bij de huidige opvattingen, waarin ook cultuurlandschap een bijdrage moet leveren aan natuur en biodiversiteit? En in hoeverre kunnen wij wolven sturen? Kiezen ze niet zelf, afhankelijk van natuurlijke criteria zoals aanwezige beschutting, voedselaanbod en de afwezigheid van andere wolven?

Het grotere plaatje

Wolvenbeheer moet breder worden opgevat dan afschot. Het actief weren en afschrikken van wolven valt onder beheer. Ook geboortebeperving is denkbaar. Voor populatiebeheer

zijn duidelijke kaders nodig. Afschot moet goed onderbouwd zijn en kan negatieve publieke reacties oproepen.

3.2 Discoursen

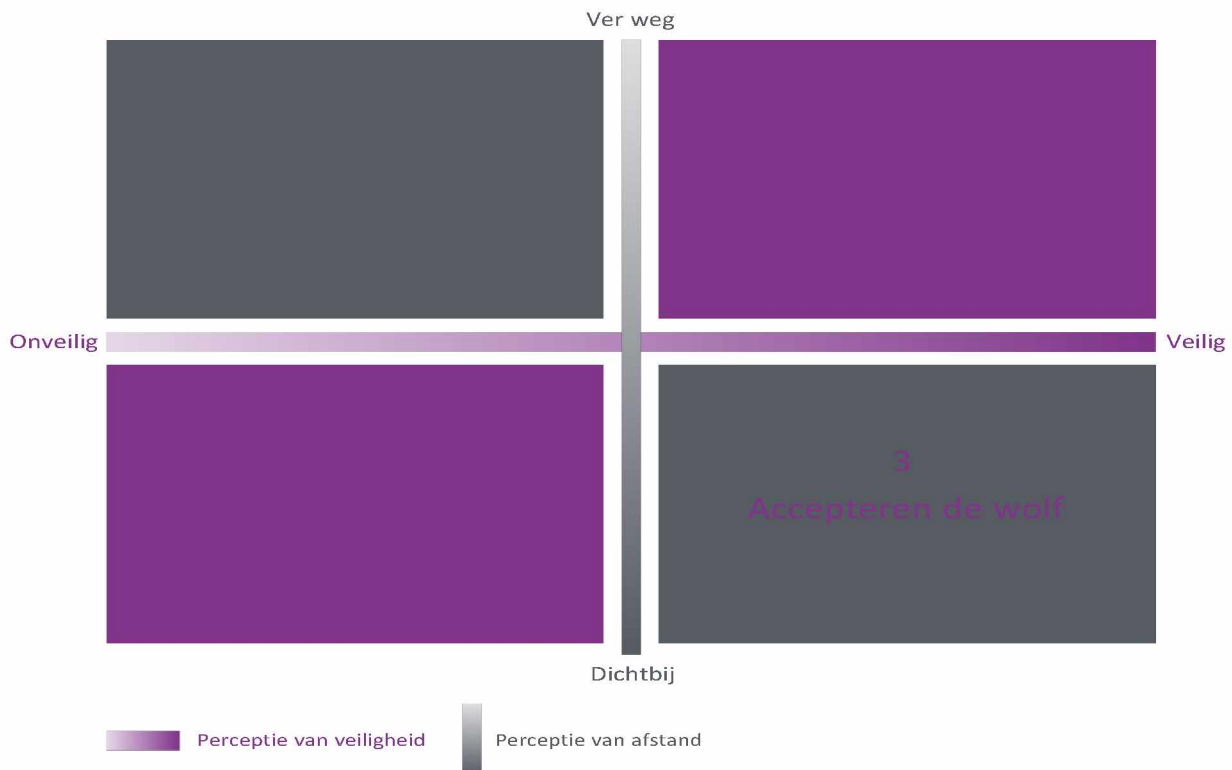
In de lokale gesprekken met bewoners werd duidelijk dat het nogal uitmaakt hoe dichtbij wolven komen in het dagelijks leven en hoeveel veiligheid mensen ervaren in het samenleven met wolven: dit bepaalt hoe zij over wolven praten – met angst, ontzag of opwinding. Ervaren zij mogelijkheden om te handelen om zichzelf, kinderen en dieren te beschermen of voelen zij zich machteloos?

Met behulp van de parameters ‘nabijheid’ en ‘veiligheid’ heeft Publiquest vier discoursen over het samenleven met wolven geformuleerd. Een discours (een vertoog) laat zien hoe een bepaalde groep mensen vanuit een diepere sociale context over een maatschappelijk onderwerp denkt en spreekt.

De vier discoursen over de wolf laten zien dat argumenten voor en tegen voortvloeien uit persoonlijke ervaringen, aannames en waarden.

Met de discoursen willen we recht doen aan de verschillende ervaringen met wolven, zonder dat deze direct herleidbaar zijn tot de personen die ze hebben gedeeld. Er is geen goed of fout en alle discoursen zijn gelijkwaardig. Ze zijn bedoeld als hulpmiddel om te laten zien hoe verschillende Nederlanders tegen het leven met wolven aankijken en aan welke interventies zij behoefte hebben.

(Hoe) kunnen we samenleven met wolven in Nederland?

Hoe mensen tegen samenleven met wolven aankijken, wordt in hoge mate bepaald door de fysieke nabijheid van wolven in het dagelijks leven en of mensen daarbij een handelingsperspectief ervaren om zichzelf en hun kinderen en dieren te beschermen.

Discourse 1

Sommigen verwelkomen de wolf in Nederland (ver weg/veilig)

'Alle deskundigen zeggen: de wolf doet mensen niks'

De komst van de wolf is een grote toevoeging aan de biodiversiteit in Nederland. Het is een teken dat de natuur zich herstelt. Ik vind het fascinerend dat de wolf er is en zou er graag één in het wild willen zien. Ik wil graag dat het normaal wordt dat de wolf hier leeft, net zoals het ontmoeten van beren in Canada normaal is. Experts geven aan dat je je over wolven geen zorgen hoeft te maken. Er is al veel kennis beschikbaar vanuit de wetenschap en ervaringen uit het buitenland. Sprookjes zijn sprookjes. Wolven zijn niet erger dan loslopende honden. Al kun je in het laatste geval een eigenaar aanspreken als ze schade aanrichten.

'We moeten de wolf leren kennen'

stige principiële kwestie: wie zijn wij als mens? Waarom zou de mens de te leven? Wolven horen in het ecosysteem. Ik wil er daarom graag mee

: denken over ecologisch herstel, over de natuur en hoe we daarmee brengt nieuwe vragen met zich mee waar we vooralsnog geen antwoord e van mensgemaakte hokjes. Controle is dan ook een illusie. Het is aanpassingsvermogen van de merze leefwereld dynamisch is. Samenleven met de wolf vraagt om

Discourse 2

Sommigen twijfelen over de wolf in Nederland (ver weg/onveilig)

'Ik weet niet nog niet zo goed of ik bang of blij ben als ik aan de wolf denk'

Ik kan me eigenlijk beide kanten wel voorstellen: voor en tegen de terugkeer van de wolf. Zelf sta ik redelijk in het midden. Ik vind het wel spannend dat de wolf er weer is. Ik lees soms wel eens wat in de krant. Ik zou niet meer in het donker door het bos durven, denk ik, zonder lamp. Al weet ik ook wel dat ik niet bang hoeft te zijn.

Ik fantaseer wel eens wat ik zou doen als ik een wolf zou tegenkomen. Het is een interessant wild dier, maar ik snap ook dat het voor mensen eng kan zijn. Ik weet niet goed wat ik ervan moet denken. Hoe gevaarlijk zijn wolven? Daar is veel tegenstrijdige informatie over. Ik mis vooral betrouwbare informatie. Ik wil niet voor of tegen zijn, ik weet het gewoon niet.

'We moeten elkaars zorgen serieus nemen, ze niet ontkennen'

en samenwerken.

g blijven voelen. Hiervoor is de overheid aan zet. Het is wel spannend e komst van de wolf omgaat. Het is goed dat er aandacht is voor dit sta er zelf neutraal in en vind het belangrijk dat mensen elkaar niet oties niet de baas laten worden. Wat moeten vooral in gesprek blijven

Discourse 3

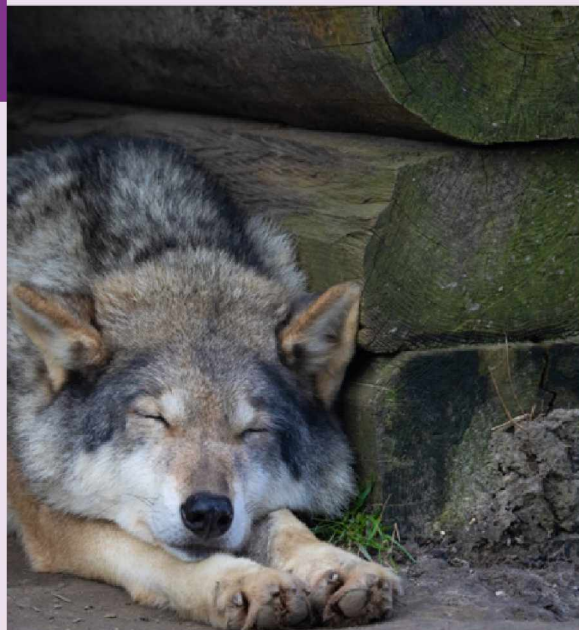
Sommigen accepteren de wolf in Nederland (dichtbij/veilig)

‘De wolf is er gewoon: ik moet ermee leren omgaan’

Je kunt wolven niet tegenhouden: ze zijn er en we moeten ermee leren omgaan. Daar probeer ik me verder geen zorgen meer om te maken. Ik doe alles wat ik kan om mezelf, mijn kinderen en mijn dieren te beschermen. Dat geeft me rust. Ik accepteer dat we met de komst van de wolf bepaalde dingen anders zullen moeten aanpakken.

Ik snap alle emoties, ook de angst. Ik ben ook bang dat de wolf aanvalt, maar we moeten dat een plek leren geven. De kans dat een wolf een mens pakt, is klein. Of vee als je rasters hebt. Hoe reëel is die angst nou? Mijn bedoeling is niet om dingen te bagatelliseren, maar dat wordt soms wel zo gezien, nu alle emoties zo hoog oplopen.

‘De overheid is traag met informatie, verhalen gaan nu een eigen leven leiden’

moeten ermee samenleven. Ik hoop dat we met elkaar kunnen
ook leren omgaan met de angst voor wolven. Hopelijk slijt
zullen sommigen misschien stoppen met het hou

e weren, met hekken en honden om de kudde te
atuurlijk zullen we fouten maken en het is veel werk, dus
ok is er goede voorlichting nodig: wat doe je als je een wolf
komen? Waarom mag je geen honden aaien die kuddes

Zoiets kost tijd.

Discourse 4

Sommigen verwerpen de wolf in Nederland (dichtbij/onveilig)

‘Ik hoop nooit meer een wolf te hoeven zien’

Ik voel frustratie als ik aan wolven denk. Mijn leven wordt er volledig door bepaald. Het geeft voortdurend zorgen en stress. Dieren moeten 's nachts naar binnen en kinderen zijn bang. Ik slaap slecht en voel me in de steek gelaten door de overheid. Om verder te kunnen met mijn leven, zou ik zelf actie willen ondernemen. Nu duurt het allemaal veel te lang en is een explosieve toename van wolven straks niet meer te handhaven.

Ik heb zelf uitgezocht hoe ik me kan beschermen, maar de informatie van wolvenexperts klopt niet. Niets lijkt te helpen om wolven op afstand te houden. Er is de laatste jaren veel aandacht voor dierenwelzijn, maar nu is het niet meer veilig om vee buiten te laten lopen. Maatregelen om wolven te weren, zoals afrastering, zijn bovendien gevaarlijk. Dieren kunnen erin vast komen te zitten. Ze zeggen dat wolven rechten hebben, nou, dat geldt ook voor vee.

'Er is voortdurend stress en alles wat experts zeggen, lijkt niet te helpen'

financiële vergoeding. Er is te weinig erkenning voor het feit dat er beter geluisterd wordt, dat er na zo'n aanval meer teen over wolf-werende maatregelen en lijkt het alsof het je een wolf aanvalt. Er is geen medeleven en de overheid

nd. Het gebied waar ze nu leven, zit vol met veeboeren en zeg, dat is het toch allemaal niet waard.¹ bedrijf? Kom op

3.3 Overkoepelende inzichten

Tot slot volgen uit de landelijke en lokale gesprekken een aantal overkoepelende inzichten:

Niemand wil polarisatie

Het was niet vanzelfsprekend dat bewoners aan de dialogen deelnamen. Velen vonden het spannend, omdat ze binnen hun gemeenschap niet in een hokje geduwd wilden worden: voor of tegen de wolf. Mensen voelden zich (sociaal) onvoldoende veilig om vrijuit te kunnen spreken, terwijl men een gesprek over de wolf wel nodig vond. Achteraf waren deelnemers blij dat ze aan het gesprek hadden deelgenomen en verhalen van anderen hadden gehoord.

De wolf wekt ontzag

Ongeacht hoe men ten opzichte van wolven stond, praatte (bijna) iedereen met ontzag over wolven als prachtige, majestueuze of indrukwekkende dieren.

Niets doen is geen optie

We moeten nadenken hoe we willen omgaan met wolven in Nederland. Een ontmoeting met een wolf is niet meer zeldzaam en mensen maken zich zorgen over zichzelf, hun kinderen, hun dieren en hun bedrijf. Tegenover gevoelens van onveiligheid en economische belangen van dierhouders staat het belang van wolven voor de natuur en biodiversiteit. Daarbij is de wolf een beschermde diersoort en worden dierhouders geacht hun dieren te beschermen. Dit schuurt. Mensen willen duidelijkheid.

Dit vraagt om een visie van de overheid

Die duidelijkheid en urgentie moet in eerste instantie van de landelijke overheid komen, met ruimte voor regionaal maatwerk.

- ☐ Er is behoefte aan veiligheid voor mens en dier (ook voor de wolf zelf): welke mogelijkheden zijn er? Wanneer is ingrijpen toegestaan en hoe dan? In de discussie over wolven willen mensen zich veilig kunnen uitspreken. De overheid mag zich hier meer laten horen en de urgentie laten zien.
- ☐ Er is behoefte aan betrouwbare kennis over de wolf in Nederland: passen ze bijvoorbeeld hun gedrag aan als ze zich in bewoond gebied begeven? Kunnen ze wolf-werende hekken leren omzeilen? Dat moet onderzocht worden, voordat we hier met zijn allen grootschalig in investeren. Kunnen we het leervermogen van wolven benutten om hen duidelijk te maken in welke gebieden ze wel en niet welkom zijn? Betrouwbare kennis over de wolf is ook van belang voor de vraag in hoeverre mensen aan wolven kunnen wennen en hun aanwezigheid kunnen leren accepteren.
- ☐ Er is behoefte aan duidelijkheid over de ruimtelijke inrichting van Nederland: welke gebieden zijn geschikt voor wolven en welke minder of niet? Waar de wolf goed is voor de biodiversiteit, hangt af van het type landschap.
- ☐ Er is behoefte om fouten te mogen maken: er is veel wat we nog niet weten, maar wachten is geen optie. **5.1.2.e** het beleid daarom niet meteen dicht met regels en clausules, maar maak bijvoorbeeld wél een juridisch kader voor beheer. En stel prioriteiten: wat moet nú worden geregeld en wat kan (tijdelijk) worden losgelaten?

Oplossingsrichtingen

In de gesprekken met bewoners en organisaties zijn oplossingsrichtingen ter sprake gekomen, die in de genoemde behoeften kunnen voorzien. We noemen hier een aantal (vaak) genoemde ideeën:

- ☐ Maak een nationaal ruimtelijk wolvenbeleid, met definities van wolvengebied en niet-wolvengebied. Onderzoek per leefgebied hoeveel wolven er kunnen leven. Dit maakt regulering van het aantal wolven per gebied en voor heel Nederland mogelijk.
- ☐ Definieer wat natuur is en maak maatwerk mogelijk voor regio's en verschillende typen natuur.

- Benoem één partij om het wolvenbeleid te coördineren. Formeer een team van professionals dat mensen met de benodigde maatregelen kan helpen en dat de ontwikkelingen in de praktijk volgt en (technologische) kennis up-to-date houdt.
- Zorg ervoor dat agrariërs en herders geëquipeerd worden om snel actie te kunnen ondernemen: als ze een wolf in de buurt of op hun erf hebben, moeten ze gelijk kunnen anticiperen. Denk aan een piepsysteem, zodat zij dieren op tijd naar binnen kunnen halen als er een (probleem)wolf in de buurt komt. Of, stel dat paintball een optie is om wolven te verjagen, dan moeten mensen getraind worden en een paintballgeweer in huis hebben. Taxeer veiligheidsmaatregelen per situatie. Subsidies voor het plaatsen van hekken zouden evenredig moeten zijn.
- Definieer duidelijk wat een probleemwolf is: bijvoorbeeld een wolf die drie keer in de fout is gegaan. Enerzijds moeten we accepteren dat we een probleemwolf pas herkennen als hij heeft aangevallen, anderzijds moeten we regels voor mensen in de natuur beter handhaven, zodat zij geen probleemwolven creëren. Verbied mensen daarom om wolven te voeren en (te) dicht bij hen te komen.
- Werk een soort escalatieladder uit wanneer wolven verjaagd of afgeschoten mogen worden in gebieden waar ze niets toevoegen.
- Houd er bij beheer/afschot rekening mee dat roedeldieren (wolven) een andere aanpak vragen dan kuddedieren (zoals herten). Denk hierbij aan de positie en de rol die een wolf in zijn eigen roedel heeft en aan wolven die gaan zwerven op zoek naar een territorium voor een eigen roedel.
- Ga uit van proactief, adaptief en lerend beleid. Wachten tot alles bekend is, is geen optie. Leg niet alles te veel in detail vast en start zo snel mogelijk met pilots om te kunnen leren en zo het beleid verder vorm te geven.
- Draag bij aan een gevoel van veiligheid: informeer het brede publiek over de terugkeer van de wolf in Nederland. Geef daarbij aandacht aan de polarisatie rondom dit onderwerp en weerleg naïeve sprookjes en onnodige paniekverhalen met betrouwbare informatie. Wat zijn de feiten en wat kunnen we van andere landen leren, toegespitst op wolven in ons dichtbevolkte land?
- Zorg voor duidelijke en toegankelijke praktische informatie op verschillende niveaus. Licht mensen in wolvengebieden goed voor hoe zij zich moeten gedragen ten opzichte van de wolf. Hiervoor kan de informatievoorziening in bijvoorbeeld de berengebieden in Canada als voorbeeld dienen. Wat moet je als bewoner of recreant doen als je een wolf tegenkomt?

4 Conclusie

Ongeacht vanuit welk discours mensen over wolven praten, iedereen spreekt met ontzag over de wolf. Het is een bijzonder dier, dat veel emoties oproept – van enthousiasme tot angst.

De terugkeer van wolven leidt tot dilemma's en (economische) belangenconflicten. Hierbij is het belangrijk om aandacht te hebben voor de verharding in het debat over wolven. Tijdens de dialoog werd duidelijk dat niemand polarisatie wil. Mensen willen zich veilig kunnen uitspreken en niet meteen in een hokje (voor of tegen) de wolf worden geduwd. Het onderwerp vraagt daarnaast om (politieke) urgentie: er is behoefte aan duidelijkheid en handelingsperspectief. Niets doen is geen optie. Mensen willen weten hoe we omgaan met wolven in Nederland. Dit vraagt om een visie vanuit de overheid.

In de gesprekken met koepels- en belangenorganisaties, actiegroepen en bewoners zijn een aantal mogelijke oplossingsrichtingen naar voren gekomen. Wij doen inhoudelijk geen uitspraken over wat het beste concrete idee is. De Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) neemt de impressies uit de dialoog mee in het advies aan demissionair minister Adema (Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) en minister 5.1.2.e (Natuur en Stikstof). Het is aan de RDA om naast de feiten ook de gevoelsdynamiek rondom wolven een plaats te geven. We hopen dat de discourses helpen om tot een breed gedragen advies te komen.

Tot slot benadrukken we dat dit niet het begin, en ook niet het eindpunt is van de ‘maatschappelijke dialoog’ over wolven in Nederland. Deelnemers gaven tijdens de bijeenkomsten aan met elkaar in gesprek te willen blijven. Publiquest onderschrijft dit belang en adviseert daarom in volgende fasen van visie- en beleidsvorming een vervolg te geven aan de dialoog over wolven in Nederland.

Bijlage Lijst deelnemende organisaties landelijke dialoog

Organisatie uitgenodigd*
Beheerders van (natuur)terreinen
Staatsbosbeheer
Vereniging Natuurmonumenten
Federatie Particulier Grondbezit (FPG)
Landschappen NL
Nationaal Park De Hoge Veluwe
ARK Natuurontwikkeling (ARK)
Dierhouders en landbouw
Land- en Tuinbouworganisatie Nederland (LTO)
Vereniging Gescheperde Schaapskudden Nederland (VGSN)
Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders (Platform KSG)
FREE Nature
Farmers Defence Force (FDF)
Koninklijk Warmbloed Paardenstamboek Nederland (KWPN)
Nederlandse Vakbond Pluimveehouders (NVP)
Vereniging De Moeflon
ANWB
HISWA-RECRO
Nederlandse Toer Fiets Unie (NTFU)
Wandelnet
Federatie van Nederlandse Ruitersportcentra (FNRS)
Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie (KNHS)
Raad voor Beheer op Kynologisch Gebied (RvB)
Natuur- en dierenbeschermers
International Fund for Animal Welfare (IFAW)
Zoogdiervereniging
Wereld Natuur Fonds Nederland (WWF-NL)
De Faunabescherming
Dierenbescherming

Organisatie uitgenodigd*	
Natuur en faunabeheerders	
	Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging
	Nederlandse Organiastie voor Jacht en Grondbeheer (NOJG)
	Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Natuurtoezicht (KNVvN)
Overheid	
	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)
	Interprovinciaal Overleg (IPO)
BIJ12	
	Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)
Overig	
	No Wolves Benelux
5.1.2.e	Nederland (W-F NL)
Stichting 5.1.2.e	**
	Animal Rights
	Agractie

* Grijsgekleurde organisaties zijn niet aanwezig geweest, andere hebben 1 of 2 maal deelgenomen aan de dialoog.

** Stichting 5.1.2.e heeft na de eerste bijeenkomst besloten om deelname aan de dialoog te beëindigen.

